

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Aralık / December 2024) Sayı 9 | e-ISSN: 2980-2407

Mustafa Yeşil, Fârâbî Ve Quine'da Dil, Anlam Ve Doğruluk İlişkisi, İstanbul, Litera, 2019, 336 sayfa.

Mustafa Yeşil, The Relation Between Language- Meaning and Truth in al- Fârâbî and Quine, İstanbul, Litera, 2019, 336 pages.

Rumeysa Nur ŞEVKAN

<https://orcid.org/0000-0002-7833-994X>
yl2230231001@ogr.sdu.edu.tr

Süleyman Demirel Üniversitesi <https://ror.org/04fjtte88>
Yüksek Lisans Öğrencisi, İlahiyat Fakültesi, Mantık ABD, Isparta, Türkiye
Graduate Student, Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Department of Logic, Isparta, Türkiye

Atıf | Cites As

Şevkan, Rumeysa Nur. "Mustafa Yeşil, Fârâbî ve Quine'da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi". *Burdur İlahiyat Dergisi* 9 (Aralık 2024), 180-185.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1574147>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 05 Ekim/October 2024
Kabul Tarihi/Accepted	: 28 Ekim/October 2024
Yayın Tarihi/Published	: 31 Aralık/December 2024

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Rumeysa Nur ŞEVKAN.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Mustafa Yeşil, *Fârâbî Ve Quine'da Dil, Anlam Ve Doğruluk İlişkisi*, İstanbul, Litera, 2019, 336 Sayfa.

Mustafa Yeşil, *The Relation Between Language-Meaning and Truth in al-Fârâbî and Quine*, İstanbul, Litera, 2019, 336 Pages.

Abstract

The relation between the meaning of language and truth has been a matter of deep debate and disagreement among various forms of philosophy, and even continues. The main problems of the debate are, Does language create thoughts, or do thoughts create language? There is a relation between words and meaning, and the judgment of rightness and wrongness is given according to which one is, etc. can be listed as follows. Mustafa Yeşil's work titled "The Relation between Language, Meaning and Truth in Fârâbî and Quine" is derived from his doctoral study, which he completed with the same title in 2015. In this work, Yeşil makes a striking comparison between the three cultural concepts of Fârâbî (9th century) and Quine (20th century), which were experienced in very different times and places, and offers readers a look at the issue from two different perspectives. In addition, the bibliography of the work is very rich in terms of both basic literature and secondary literature, and especially Fârâbî's Turkish and Arabic works and Quine's Turkish and English works are examined by the author, revealing important findings about these commercial transactions.

Keywords: Logic, Mustafa Yeşil, Language, Meaning, Truth, Fârâbî, Quine, Book Review.

Mustafa Yeşil, *Fârâbî ve Quine'da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi*, İstanbul, Litera, 2019, 336 Sayfa.¹

Öz

Dil anlam ve doğruluk arasındaki ilişki yüzyıllardır çeşitli felsefe gelenekleri tarafından üzerinde derin tartışmaların ve fikir ayrılıklarının olduğu hatta devam ettiği bir mesele olagelmiştir. Tartışmanın belli başlı soruları; dil mi düşüncüyü oluşturur yoksa düşünce mi dili oluşturur? Kelime ve anlam arasında bir ilişki var mıdır? Doğruluk ve yanlışlık hükmü hangi unsura göre verilmektedir? vb. şeklinde sıralanabilir. Mustafa Yeşil'in, "*Fârâbî ve Quine'da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi*" isimli eseri 2015 yılında aynı başlıkla tamamladığı doktora çalışmasından türetilmiştir. Yeşil, bu eserde, bahsi geçen üç kavram arasındaki ilişkiyi çok farklı zaman ve kültürlerde yaşamış olan Fârâbî (9.yy) ve Quine (20.yy) arasında dikkat çekici bir üslupla mukayese etmiş ve okuyuculara meseleye iki farklı açıdan bakma fırsatını sunmuştur. Ayrıca eserin kaynakçası hem birincil literatür hem de ikinci literatür bakımından oldukça zengin olup özellikle Fârâbî'nin Türkçe ve Arapça eserleri ile Quine'nin Türkçe ve İngilizce eserleri yazar tarafından incelenerek dil, anlam ve doğruluk arasındaki ilişki bağlamında önemli tespitler ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Mustafa Yeşil, Dil, Anlam, Doğruluk, Fârâbî, Quine, Kitap Değerlendirmesi.

¹ Mustafa Yeşil, *Fârâbî ve Quine'da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi* (İstanbul: Litera, 2019), 336. ISBN: 978-605-2023-41-9. / Mustafa Yeşil, *The Relation Between Language-Meaning and Truth in al-Fârâbî and Quine* (İstanbul: Litera, 2019), 336. ISBN: 978-605-2023-41-9.

Dilin kökeni, doğası neye dayanmaktadır? Tanrı vergisi midir, doğuştan mıdır? yahut da bir uzlaşım sonucu mu oluşmuştur? Bu ve benzeri soruların yanıtları Antikçağ filozoflarından bu yana merak edilegelen bir mesele olmuştur. Bu sorular üzerindeki yanıt arayışı devam ederken yine bu çağda mantık sanatının sistematik hale getirilmesini takiben dil ve mantık arasında bazı tartışmalar vukû bulmaya başlamıştır. İslam coğrafyasında dil ve mantık alanındaki soru ve uzlaşmazlıklara yanıt ve çözümler getiren isim Muallim-i Sâni ünvanlı en önemli İslam filozofu Fârâbî (870-910) olmuştur. Yakın Çağda ise dil-mantık ilişkisine yönelik hem eklektik hem de özgün teorileri ile beliren isim Quine (1908-2000) kabul edilmektedir.

Fârâbî ve Quine’da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi adlı kitap Prof. Dr. İsmail Latif Hacinebioğlu danışmanlığında Mustafa Yeşil tarafından 2015 yılında tamamlanan aynı adlı doktora tezinden türetilmiş bir yayındır. Muhtemelen daha geniş bir okur kitlesine hitap edebilme maksadıyla yazım akışı kısmen de olsa sadeleştirilmiş görünen bu eser 2019 yılında Litera Yayıncılık tarafından okurlara sunulmuştur. Kitabın daha başlığına göz atar atmaz Fârâbî’nin ve Quine’in yani oldukça farklı zamanlarda ve kültürel coğrafyalarda yaşayan iki düşünürün kanaatlerine ilişkin bir mukayese yapılacak olunması okurun zihninde bir ilginçlik oluştururken aynı zamanda yazarın dil, anlam ve doğruluk konularında ortaya koyduğu zengin içerik bu iki filozof arasındaki düşünsel bağlantıları ve ayrışmaları anlamaya yönelik önemli bir kapı aralamaktadır.

Mukayese çalışmalarında birinci bölümde ilk düşünürün, ikinci bölümde ikinci düşünürün ve üçüncü yani son bölümde ise her iki düşünürün görüşlerinin karşılaştırılması neredeyse bir gelenek halini almıştır. Tabii ki bu türden bir işleyiş biçimi özellikle son bölümdeki fazlaca tekrar nedeniyle çalışmanın gerek okuma hazzının azalmasına gerekse içerik takibinin zorlaşmasına yol açmaktadır. Bahse konu olan kitapta ise meselelerin art arda incelenmesi ve mukayese edilmesi bu türden bir zorluğun aşılmasına önemli ölçüde yardımcı olmuş görünmektedir. Yeşil tarafından üç bölüme ayrılan eserin ilk bölümünde dil, ikinci bölümünde anlam ve üçüncü bölümde doğruluk konusu ele alınmıştır. Her bölümün başlangıcında konu ile alakalı problematiği ortaya koyan sorular sorulmuş ardından bu soruların her birine sırası geldikçe yanıtlar verilerek gerekli açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bir başlangıç tercihinin okuyucuların ilgisini çekmesi, onlarda merak uyandırması ve zihinlerde yazının amacına dair bir netlik kazandırması açısından fayda sağladığı söylenebilir.

Eserde öncelikle dil konusu; dilin kaynağı, dilin gramer olma süreci, gramerin toplumdan topluma değişmesi, dilin veya gramerin doğruluk bağlamı, dilden veya gramerden mantığa yükseliş başlıkları altında ele alınmıştır. Hem Fârâbî’nin hem de Quine’in bu bölümde konu edilen meselelere ilişkin oldukça zengin ve benzer iddialarda bulunmaları ve bu iddialarını gözlemsel ve deneysel açıklamalarla desteklemeleri dilin sadece iletişim değil aynı zamanda bütün disiplinler için de ne denli temel ve önemli bir yapı olduğunun açık bir göstergesidir. Yeşil burada her iki filozofun da dilin oluşumunda biyolojik ve kalıtsal faktörlerin rol oynayarak (s.44) toplumsal bir uzlaşım sonucu (s.42) ortaya çıkan bir sanat olduğu şeklindeki benzer görüşlerini ortaya koymuştur. Fârâbî’nin mantık ilmini kelime-anlam bağıntısı içerisinde ele alırken Quine’in ise bunu yalnızca kelime boyutuyla ele aldığını ifade ederek iki filozof arasındaki farklılığı da açıkça gözler önüne sermiştir. Yani buradan Fârâbî’nin anlam odaklı, Quine’in ise mantıksal semboller odaklı ilerleyişi gözler önüne serilmiş bu mesele hakkındaki ayrıntılı araştırma ise diğer bölümün başlığını teşkil etmiştir.

Mustafa Yeşil, Fârâbî Ve Quine’da Dil, Anlam Ve Doğruluk İlişkisi, İstanbul, Litera, 2019, 336 Sayfa.

Dil meselesinin ardından anlam konusu ele alınmaktadır. Anlamın teşekkülündeki epistemolojik unsurlar, anlamın niteliği, anlam ve varlık arasındaki münasebet, anlamın işlev alanı, anlamın inkârı bu bölümün alt konularıdır. Anlam konusu Fârâbî’nin ve Quine’in düşüncelerinin oldukça farklılaştığı bir meseledir. Fârâbî açısından insan, taş, ağaç ve bitki gibi varlıklardan anlam sayesinde farklılaşmaktadır ki anlamın var sayılmadığı durumda insanın bırakınız yetkinleşmesini ve disiplinleri oluşturmasını, iletişimi tesis etmesi bile olanaklı değildir. “Fârâbî’ye göre zihindeki anlamlar var olmak için zihin dışındaki varlıklara bağlı iken zihin dışındaki varlıklar ise düşünölmek/akledilir olmak için zihindeki anlamlara bağımlıdır” (s.139). “Fârâbî açısından, mantık ilminin konu edindiği anlamlar duyumsanan ögelerden hareketle zihinde şekillenmektedir” (s.135). Filozof anlamı Platoncu anlamda soyut bir varlık olarak ele almaktan ziyade Aristotelesçi anlamda soyutlama vasıtasıyla zihinsel olarak yapılandırılan bir unsur olarak ele almaktadır. Ona göre, sadece mantığın ve gramercinin değil aynı zamanda bilim adamlarının ve sıradan halkın anlamları konu edinme ve kullanma biçimleri oldukça farklıdır.

Yeşil’in, Quine’in anlam konusundaki tavrını şu cümlesinde açıkça ifade ettiği söylenebilir: “Quine açısından ister soyut veya somut isterse zihinsel olsun “anlam” olarak nitelendirilmesi mümkün olan hiçbir varlık yoktur” (s.154). Bu cümle ve çalışmanın devamında Quine’in tam bir nihilist gibi sergilediği düşünceleri gözler önüne serilmektedir. Quine adeta Wittgenstein’in çizgisini sürdürerek anlamın değil de kullanımın ön plana çıkarılması gerektiğini vurgulamakta hatta bu vurguyu en uç noktaya götürerek anlam diye bir şeyin var olmadığını ileri sürmektedir. Quine açısından sorun, anlam diye soyut bir varlığın kabul edilmesi ve bu hazır kalıp yapının ise bir bütün olarak ontolojiyi belirlemesidir: “Bilimsel faaliyeti tahrif ettikleri gerekçesi ile metafiziksel ve zihinsel ögeleri bilimsel faaliyetten dışlamaktadır” (s.175). Filozof soyut varlıklar özelinde anlamın varlığını inkâr etmekle aslında felsefe tarihindeki idealara dayanan Platoncu ve zihinselliğe dayanan Aristotelesçi gelenekler ile açık bir hesaplaşmaya girmektedir. Tabii ki onun anlamdan ziyade kullanım üzerine yoğunlaşması gönderimin belirsizliği, çevirinin eksik-belirlenimi, gündelik dil ve bilim dili arasındaki gerilim başta olmak üzere bazı temel tartışmalara kapı aralamaktadır.

Eserde son olarak doğruluk konusu ele alınmaktadır. Önerme ve doğruluk, belirsiz doğruluk ve mantıksal doğruluk, tam (kesin) doğrulama ve doğruluğun uygunluk teorisi, kesine yakın doğrulama ve bilimin eksik-belirlenimi, retorik ve ikna bu bölümün alt konularıdır. İlgili kitapta dil ve anlam bölümlerinden sonra doğruluk konusunu ele almak bir filozofun felsefesini bütüncül bir şekilde kavramak için dil, anlam ve doğruluk konularını birlikte ele almanın ne denli önemli bir gereksinim olduğunun açık bir göstergesidir. Çünkü filozoflar dil ve anlam konusundaki kabulleri ile örtüşen tarzda bir doğruluk telakkisi geliştirmektedirler. Bu doğrultuda Yeşil, her iki filozofun doğruluk anlayışlarını ortaya koymuştur. Buna göre: “Fârâbî zihindeki anlamlar arası ilişkilerden tezahür eden önerme ile dış dünyadaki gerçeklik arasındaki uyumu doğruluk olarak nitelendirmektedir” (s.232). Quine ise, doğruluk değerlendirmelerinde “dil ve nesne arasındaki münasebeti ön plana çıkararak (s.232) doğru yüklemine önemine dikkatleri çekmektedir” (s.233). Yazarımız bu doğruluk anlayışları ekseninde filozofların öne sürdükleri kuramlarını ele almıştır. Doğruluk bahsinde her iki filozofun önceki bölümlerde bahsi geçen açıklamaları çerçevesinde Fârâbî’nin anlam ile ilişkili; Quine’in kelime ile ilişkili bir doğruluk önerisi ileri sürmesi tabii gözükmektedir. Ancak burada Quine’in bu kabulü “onun düşüncesinde dil-görelî bir doğruluk kuramının ortaya çıkmasına neden olmuştur” (s.232).

Bölümün devamında iki filozofun da doğruluk kuramlarının Aristoteles'in akıl ilkelerine dayandığını ifade eden Yeşil, belirsiz doğruluk, tam doğruluk ve kesine yakın doğruluk görüşleri noktasında filozofların benzer, farklı ve özgün görüşlerini aktarmaktadır. Ancak burada tüm bu görüşlerin tek tek ele alınması yerine ilgi çekici bir başlık hakkında kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Buna göre tam-kesin doğruluk İslam dünyasında ilmi faaliyetlerde sık sık başvuru alan ve kendisine güvenilen *burhanî* yöntemle kurulan önermeler Fârâbî'nin nazarında tam doğru olarak değerlendirilmektedir. Quine ise "bu teoriyi içi boş bir taklit olmakla itham etmekte" (s.267) ve kelimelerin toplumlar arasında değişkenlik göstermesi gerekçesi ile böyle bir tam doğruluktan bahsedilemeyeceğini ileri sürmektedir. Yeşil, Quine'in tüm bu görüşlerini okuyucuya tek tek nedenlerini de belirterek aktarmıştır. Hem Fârâbî hem de Quine kendilerini tek bir doğruluk kuramı ile sınırlandırmayıp farklı farklı doğruluk kuramlarından bahsetmeleri aslında bu durumun gerek insanın yüzleştiği deneyim çeşitliliğini gerekse farklı disiplinleri tek tip bir doğrulama kuramı ile değerlendirmenin olanaksızlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yazarın bu bölümdeki açıklamaları bütüncül bir şekilde dikkate alınır ise, doğruluk kuramlarındaki çeşitliliği göz ardı edip her şeyi tek tip bir doğruluk kuramı ile değerlendirmeye kalkışmak metodolojik bir zafiyet olacaktır.

Eser genel anlamda değerlendirildiğinde yazarın bu çalışması dil, anlam ve doğruluk ilişkisi hakkında yüzyıllardır süregelen araştırma zincirinin önemli isimleri olan Fârâbî ve Quine'in görüş ve teorilerini başarılı bir şekilde okuyuculara aktarmaktadır. En başında eserin başlığı ile okuyucuda oluşturduğu beklenti yazar tarafından tam olarak karşılanmaktadır. Yeşil, eserde sistematik bir akış sağlamıştır. Aynı zamanda, bazı bölümlerde, özellikle Quine'in görüşlerinin aktarıldığı soyut konular, okuyucunun zihninde karmaşa oluştursa da yazar bu karmaşaya netlik kazandırarak konuları sonuca bağlamaktadır. Böylece, daha akıcı ve anlaşılır hale gelen metin yazar tarafından okuyucunun konuyu kavramasına kolaylık sağlamış olmaktadır.

Mustafa Yeşil, Fârâbî Ve Quine'da Dil, Anlam Ve Doğruluk İlişkisi, İstanbul, Litera, 2019, 336 Sayfa.

Kaynakça/Bibliography

Yeşil, Mustafa. *Fârâbî ve Quine'da Dil, Anlam ve Doğruluk İlişkisi*. İstanbul: Litera, 2019.